

OFFICIAL PRESS RELEASE

NATIONAL RESERVE BANK OF TONGA

PrivateBagNo.25
Post Office, Nuku'alofa, Tonga

NRBT Building
Salote Road
Nuku'alofa,
Kingdom of Tonga, SOUTH PACIFIC

8 November 2018

Kamata ngāue'aki 'a e Tu'utu'uni Ngāue ki hono Pule'i 'o e Fetongi Pa'anga Muli' he 'aho 1 'o Nōvema 2018

Kuo fakamafai' 'a e Pangikē Pule' 'i he Kupu 6(2) mo e Kupu 32 'o e Lao ki he Pule'i 'o e Fetongi Pa'anga Muli', ke ne fakahoko ha Tu'utu'uni Ngāue (Directive) 'i he malumalu 'o e Lao ni.

Tu'utu'uni Ngāue ki hono Pule'i 'o e Fetongi Pa'anga Muli'

Ko e Tu'utu'uni Ngāue ko eni' ko e fakalahi pē ki he ngaahi tu'utu'uni pe fakahinohino na'e 'osi fakahoko 'e he ngaahi pangikē pea mo e ngaahi kautaha fakafetongi pa'anga' 'o fakafou 'i he Lao ki hono Pule'i 'o e Fetongi Pa'anga Muli 1963, pehee foki ki he Ngaahi Tu'utu'uni ki hono Pule'i 'o e Fetongi Pa'anga Muli 1965. 'Oku tuku atu 'e he Pangikē Pule' 'a e Tu'utu'uni Ngāue ko eni' ke ngaue'aki 'e kinautolu kotoa pē kuo 'osi fakamafai (authorised persons) 'o kau ai 'a e ngaahi pangikē mo e ngaahi kautaha fakafetongi pa'anga (foreign exchange dealers) mo vete pa'anga muli' (money changers), 'a ia na'e kamata hono ngāue'aki 'i he 'aho 1 'o Nōvema 2018.

'Oku taumu'a 'a e Tu'utu'uni Ngāue ko eni' ke tufotufa tatau 'a hono pule'i 'o e fetongi pa'anga muli', kake'i 'a e founa ngāue 'i he tafa'aki fakapa'anga', tokoni ke toe tonu ange 'a e ngaahi sitetisitika ki hono fika'i 'o e palanisi 'o e fehū'aki pa'anga 'a Tonga'ni mo tu'apule'anga', koe'uhi' ke tokoni pea mo fakapapau'i 'oku malu pē 'a e pa'anga talifaki 'a e fonua' 'i muli'.

'Oku hā 'i he Tu'utu'uni Ngāue ko eni' 'a e ngaahi fiema'u fakamatala (documentary requirements) 'oku fiema'u ke fakakakato mai fekau'aki mo e ngaahi totongi pa'anga kotoa pē ki muli pea ke vakai'i, sitapa'i mo tauhi ha tatau 'e he pangikē mo e ngaahi kautaha fakafetongi pa'anga muli'. 'Oku toe hā foki heni 'a e fakangatangata 'o e ngaahi totongi pa'anga kotoa pē ki muli 'oku fakamafai' 'a e ngaahi pangikē mo e ngaahi kautaha fakafetongi pa'anga' ke nau fakahoko'. Ko e ngaahi foomu' ('a ia ko e Foomu A – Foomu F) ki he ngaahi totongi pa'anga kotoa pē ki muli pe ko ha fakafoki mai 'o e ngaahi pa'anga muli 'a e fonua' 'oku fakahā atu mo ia 'i he Tu'utu'uni Ngāue ko eni'. 'Oku vakai'i fakata'u 'e he Pangikē Pule' 'a e Tu'utu'uni Ngāue ko eni' ke fakapapau'i 'oku feau 'a e ngaahi fakalalakala fo'ou 'i he tafa'aki fakapa'anga'.

'Oku fakama'ala'ala 'e he Tu'utu'uni Ngāue' ni 'a e ngaahi tefito'i me'a ko eni:

- 1. Malava pē ha taha nofo Tonga ke totongi ha ngaahi koloa pe ngāue hū mai ki mu'a pea toki tū'uta mai 'a e koloa ki Tonga ni.**

Ko e Lao ki hono Pule'i 'o e Fetongi Pa'anga Muli 2018 'oku 'ikai kene ta'ofi e totongi pa'anga ki muli ki hono hū mai 'o e ngaahi koloa' (imports). 'Oku tuku atu 'e he Tu'utu'uni Ngāue (Directive) 'a e ngaahi fakamatala (documentary requirements) 'oku fiema'u ke fakakakato ki he ngaahi totongi pa'anga ki muli' ki hono hū mai 'o e ngaahi koloa pe ngaahi ngāue ki Tonga ni', 'o kau ai e ngaahi 'inivoisi mo e ngaahi pepa kasitomu'. 'Oku 'atā ki he ngaahi pangikē mo e ngaahi kautaha fakafetongi pa'anga muli' ke nau fakahoko 'a e ngaahi totongi pa'anga ki muli 'o 'ikai toe ma'olunga ange 'i he T\$100,000. Ki ha ngaahi totongi pa'anga ki muli oku ma'olunga 'i he T\$100,000, 'e toki fakangofua atu ia 'e he Pangikē Pule'. Koe'uhi ke toe fakavave'i ange 'a e totongi koloa hū mai, 'oku malava pē ke fakangofua eni 'o ngaue'aki pē 'a e ngaahi 'inivoisi', kae toki fakakakato mai 'a e ngaahi pepa kasitomu' 'i he hili ha tū'uta mai 'a e koloa' ki Tonga ni.

- 2. Folau mo ha pa'anga to'oto'o ki Tu'apule'anga**

Hangē koia na'e fa'a fakahoko ki mu'a' pea 'oku kei fakahoko pē 'i he lolotonga ni', ke fakatokanga'i ange 'e he kakai 'o e fonua' 'oku nau folau atu ki tu'apule'anga', 'oku 'i he Pangikē Pule' 'a e mafai ki hono fakangofua 'o e 'ave' 'o ha pa'anga (cash) mei Tonga ni ki muli', 'a ia 'oku lahi hake hono mahu'inga' 'i he T\$10,000 pe 'i ha pa'anga 'muli' 'oku laka hake hono mahu'inga' 'i he pa'anga Tonga 'i he \$10,000.

3. 'Akauni pangikē pa'anga muli 'i Tonga ni pe 'i Tu'apule'anga

'Oku 'ikai fakangatangata 'e he Pangikē Pule' ha taha nofo Tonga mei hono fakaava ha'ane 'akauni pangikē 'i muli. Kā ko e ngaahi talafi pa'anga kotoa pē ki ha 'akauni pangikē 'i muli mei Tonga' ni, kuopau ke fou ia 'i he ngaahi tu'utu'uni ki he 'ave pa'anga ki muli'. 'Oku 'atā ki he kakai 'o e fonua' ke 'i ai ha'anau 'akauni pangikē pa'anga muli he ngaahi pangikē fakalotofonua' 'o fakatatau ki he ngaahi fakangatangata mo e tu'utu'uni 'a e Pangikē Pule'. Ko hono fakaava 'o ha 'akauni pa'anga muli 'i Tonga ni, kuo pau ke ma'u 'a e ngofua mei he Pangikē Pule' tukukehe ange 'a e ngaahi 'ofisi 'o e kau fakafofonga pule'anga muli (foreign missions) 'i Tonga ni' mo e ngaahi kautaha fakafonua' pe fakavaha'apule'anga'. Ko e tokotaha kole ngofua' kuopau ke ne fakakakato mai ' a e fakafuofua 'o e pa'anga 'e hū mai mo hū atu mei he 'akauni pangikē pa'anga muli'. Ko e ngaahi fiema'u ko 'eni' ke fakapapau'i ko e 'akauni pa'anga muli' ko e 'akauni pa'anga ngāue kae 'ikai ke taumu'a ki ha 'inivesimeni.

4. 'Inivesimeni 'i Tonga ni pe 'i Tu'apule'anga

'Oku 'ataa ki he ngaahi pangikē mo e ngaahi kautaha fakafetongi pa'anga muli' ke nau fakahoko ha 'ave pa'anga mei Tonga' ni ki ha 'inivesimeni 'i tu'apule'anga 'o 'ikai toe laka hake he pa'anga 'e T\$100,000 ki he tohi kole. Ko e ngaahi kole totongi pa'anga 'oku 'ova he T\$100,000, kuopau ke ma'u 'a e ngofua mei he Pangikē Pule' makatu'unga 'i he felotoi mo e tokotaha kole' ki hano fakafoki mai'a e pa'anga tene totongi ki muli' ki ha'ane 'akauni pangikē 'i Tonga' ni 'oka fiema'u. Ko e ngaahi kole ngofua totongi pa'anga ko 'eni' kuopau ke fakahā mai 'a e taumu'a 'o e 'inivesimeni 'i tu'apule'anga', fakamo'oni ki he ma'u'anga pa'anga' mo ha ngaahi fakamatala kehe pē 'e toe fiema'u. Ko e ngaahi 'inivesimeni 'i Tonga ni na'e fakapa'anga mai mei tu'apule'anga', 'oku 'ataa ke fakafoki ia 'oka fiema'u, ka kuopau ke 'i ai ha ngaahi tohi ke fakamo'oni'i ko e pa'anga ko eni 'e fakafoki ki tu'apule'anga' na'e hū mai mei tu'apule'anga.

4.1. Fakafoki mai 'a e ngaahi pa'anga 'Inivesimeni 'i Tu'apule'anga'

'Oku kau foki 'i he Tu'utu'uni Ngāue ko eni' 'a e fiema'u ki hono fakafoki mai 'o e pa'anga 'Inivesimeni 'i Tu'apule'anga'. Ko ha taha nofo Tonga 'oku fie 'ave ha'ane pa'anga 'o 'inivesi 'i tu'apule'anga 'oku fiema'u ke ne fakahā 'a e fakakiiki 'o e 'inivesimeni' pea mo fakapapau te ne fakahoko 'i ha ngaahi founa fakapotopoto ke ma'u mo fakafoki mai ki Tonga ni 'a e pa'anga ko ia ki ha'ane 'akauni pangikē 'i Tonga' ni, 'okapau 'e tōlalo 'a e pa'anga mohe 'a e fonua' ki ha tu'unga te ne feau pē 'a e pa'anga ke totongi 'aki ha koloa mo e ngaahi ngāue hū mai fe'unga mo e māhina 'e 2 (2 months of imports of goods and services). Ko e fiema'u fo'ou ko eni' 'e toki fakahoko pē ia kiate kinautolu 'e 'ave ha'anau pa'anga ke 'inivesi 'i tu'apule'anga 'i he hili hono fakahoko 'o e Lao ki hono Pule'i 'o e Fetongi Pa'anga Muli 2018 'i he 'aho 10 'o Siulai 2018.

4.2. Fakahoko 'a e Fakafoki mai 'o e ngaahi 'Inivesimeni 'i Tu'apule'anga'

Ko e fiema'u ko eni' 'e toki fakahoko pē ia 'o kapau 'e holo hifo 'a e pa'anga mohe 'a e fonua' ki ha tu'unga ma'ulalo 'aupito, 'a ia 'oku fakafuofua te ne feau pē 'a e fiema'u totongi koloa mo e ngaahi ngāue hū mai 'o e māhina pē 'e 2. 'Oku lolotonga 'i he tu'unga fakafiemalie 'aupito 'a e pa'anga mohe 'a e fonua 'i muli' 'a ia 'oku fakafuofua te ne feau 'a e fiema'u totongi koloa mo e ngaahi ngāue hū mai fe'unga mo e māhina 'e 7. Ko e taha eni 'a e ngaahi tefito'i me'a ngāue 'a e Pangikē Pule' pea ko e konga eni 'o e ngaahi palani talifaki ke tokoni ki hono ngaahi tefito'i fatongia ko hono tokangaekina e tu'unga 'o e pa'anga mohe 'a e fonua pea mo e tu'unga fakapa'anga fakalotofonua mo e fakatu'apule'anga' foki.

5. Fakafoki mai 'a e pa'anga 'oku ma'u mei he fakatau 'o e ngaahi koloa hū atu'

'Oku tu'utu'uni 'e he fakahinohino ngāue ki hono pule'i 'o e fetongi pa'anga', 'oku fiema'u ke fakahā 'e he tokotaha uta koloa' 'ene koloa hū atu', pea 'oku loto lelei ke fakafoki mai 'a e pēseti 'e 60 pe lahi hake 'o e pa'anga 'oku ma'u mei hono fakatau 'a e ngaahi koloa hū atu' ki ha'ane 'akauni pangikē 'i Tonga ni, 'i loto he mahina 'e 6. 'Oku 'ataa ki he tokotaha uta koloa' ke tauhi 'a e pa'anga 'oku ma'u mei hono fakatau 'a e ngaahi koloa hū atu' 'i ha'ane 'akauni pa'anga ngāue 'oku tauhi 'i ha pa'anga muli 'i Tonga' ni pe 'i tu'apule'anga 'o 'oua' 'e toe laka hake he pēseti 'e 40. 'E malava 'e he Pangikē Pule' ke fakaloloa 'a e taimi ke fakafoki mai ai 'a e pa'anga mei muli', pe fakalahi 'a e pēseti ke tauhi 'i he 'akauni pa'anga muli', ka 'e makatu'unga ia 'i hano 'omai' ha ngaahi fakamatala ke tokoni (supporting documents) ki he kole ngofua', 'o hangē ko ha 'inivoisi ki ha koloa 'oku 'amanaki ke hū mai ka 'e totongi mei he pa'anga 'oku ma'u mei he fakatau 'o e koloa hū atu'. Ko e taumu'a 'o e tu'utu'uni' ke fakapapau'i ko e pa'anga muli 'oku ma'u mei hono hū atu' 'a e koloa mei Tonga ni' 'e tokoni ki hono langa hake 'a e pa'anga mohe 'a e fonua' ke maa'usia 'a e ngaahi fatongia fakafetongi pa'anga muli'. 'Oku lisi atu 'i he Tohi Tu'utu'uni 'a e ngaahi koloa hū atu kotoa pē 'oku 'ikai ke kau 'i he fiema'u ke fakahā mo fakafoki mai ki Tonga' ni 'a e pa'anga 'oku ma'u mei hono fakatau atu'. Ko e tu'utu'uni ngāue ko

eni' 'oku lolotonga fakahoko 'a hono tālanga'i mo e ngaahi mafai pule fekau'aki' kimu'a pea toki fakahā ki he kakai 'o e fonua'.

6. Founga ngāue 'a e Pangikē Pule' ki he kole ngofua ki he fe'ave'aki pa'anga muli

Ki hono fakapapau'i 'oku fakahoko lelei mo vave 'a e ngaahi totongi pa'anga mei Tonga'ni, 'oku malava ke kakato 'a hono tali 'a e kole ngofua fetongi pa'anga muli' 'i loto pē 'i he 'aho ngāue 'e taha mei hono fakahū mai 'okapau 'e kakato 'a e ngaahi tohi fakamo'oni (supporting documents) 'oku fiema'u'. 'Oku mafai 'a e Pangikē Pule' ke fakahoko hano sivi'i 'o e tokotaha kole ngofua fetongi pa'anga muli' mo toe fakalahi 'a e ngaahi fakamatala (information) ke tuku mai', pea 'oku tu'u 'atā pē foki ke 'oua 'e tali ha kole ngofua fetongi pa'anga muli 'oku 'ikai muimui pau ki he ngaahi tu'utu'uni ki hono fakafepaki'i 'o e fe'ave'aki fakapulipuli 'o e pa'anga kākā mo e fakapa'anga 'o e ngaahi ngāue fakatautoitoi. Kātaki 'o fakatokanga'i ange ko e ngaahi fiema'u tohi faka'atā tukuhau (tax clearance) ki he ngaahi totongi pa'anga ki muli', 'oku tu'utu'uni'i mo tokanga'i ia 'e he Potungāue Pa'anga Hū Mai mo e Tute'.

7. Fakatonutonu ki he Lao ki hono Pule'i 'o e Fetongi Pa'anga Muli'

Neongo na'e 'osi fakahoko 'a e ngaahi fepōtalanōa'aki mo e ngaahi kupu fekau'aki' 'i he 2016, kā 'i he tali ki he ngaahi fehu'i 'o fekau'aki tonu mo ha taha 'oku nofo 'i Tonga ka 'oku ne ma'u ha pa'anga muli mo ha koloa 'oku 'ikai lava fe'ave'aki (immovable properties) ka 'oku tu'u 'i tu'apule'anga, kuo tali ai 'e he Kau Talēkita 'a e Poate 'a e Pangikē Pule Fakafonua 'a Tonga' ke fakahū ha fakatonutonu ke to'o 'a e fiema'u ko eni' mei he Lao' 'a ia 'oku lolotonga fakahoko 'a e ngāue ki ai.

'Oku kei hokohoko atu pē 'a hono fakafaingamālie'i 'e he Pangikē Pule' ha 'ātākai 'oku malu ki hono fakahoko 'a e ngaahi fakafetongi pa'anga muli 'a e kakai 'o e fonua' mo e ngaahi pisinisi'. 'I he taimi tatau, 'e tokanga 'a e Pangikē Pule' ki hono siofi 'a e tu'unga 'o e pa'anga mohe' ke tauhi e ma'uma'uluta 'a e tu'unga faka'ekonōmika 'a e fonua'.

Koe'uhi' ke tufotufa tatau 'a hono fakahoko 'o e tu'utu'uni ki hono pule'i 'o e fetongi pa'anga muli', ke fakapapau'i 'oku muimui pau 'a e taha kotoa ki ai, kuo fakamafai'i 'e he Kupu 11(3) mo e Kupu 29 'o e Lao ki he Pule'i 'o e Fetongi Pa'anga Muli' ke hilifaki ha ngaahi tautea kiate kinautolu kotoa pē tenau maumau'i 'a e ngaahi tu'utu'uni kuo tuku atu 'e he Pangikē Pule' 'i he Lao ni.

'Oku 'oatu heni 'e he Pangikē Pule Fakafonua 'o Tonga' 'a e fanongonongo' ni ki he kakai 'o e fonua' mo kole ho'omou tokoni' ki hono fakahoko 'a e ngaahi tu'utu'uni 'a e Lao ki he Pule'i 'o e Fetongi Pa'anga Muli 2018. 'E malava ke ma'u kakato atu 'a e tatau 'o e Lao ki hono Pule'i 'o e Fetongi Pa'anga Muli 2018 mo e Ngaahi Tu'utu'uni Ngāue ki hono fakahoko' mei he peesi 'initaneti 'a e Pangikē Pule' (www.reservebank.to).

Ki ha toe fakamatala fakaiiki ange kataki fetu'utaki mai ki he:

Exchange Control Unit
National Reserve Bank of Tonga
Telephone: (676) 24 057
Fax (676) 24201
Email: nrbi@reservebank.to
Website: www.reservebank.to